

FÚZFASÍP (XIV.)

FÖLKÉSZÍTÉS AZ AVATÓRA

BORDÁS GYÖZŐ

– Komoly meghülésről van szó, ezért jól ki kell izzadnia magát – magyarázta Kovács doktor Sauernek a házi vizit után még az utcán is, együtt tartva a kaszinói irodalmi délutánra.

– Aranka olyan érzékeny, mint a . . . mint a ciklámen – mondta Sauer, ez a kissé nehezen megtalált hasonlat pedig azért jutott eszébe, mert éppen a kertészek háza előtt siettek el, amelynek ablaka tele volt lila cserepes virággal, látható jeleként, hogy jeles ünnep, Katalin napja közeleg.

– Érzékeny a huzatra, ezért sűrűn megfázik. A lázát kell lenyomni. Éjjel is adjatok neki kámforos borogatást.

– Tudod, mit mond az új házunkra? Olyan, mint az alagút.

– Az lehet, de nincs tisztább levegője egy utcának sem. Vécsei sem véletlenül építkezett itt, a csatorna mentén. Itt aztán nincs por, mint nálunk a főutcán, a levegő meg olyan, hogy szinte harapni lehet. Akár a lillafüredi.

– Nem a portól menekült Vécsei – magyarázta Sauer –, a vizet akarja ő látni még a holdfénynél is. A múltkoriban azt mesélte, hogy ilyenkor tavasszal délutánonként a Kiss József sírjának kupoláján levő aranygömb pontosan a dolgozószobájának a tükrébe veri vissza a fényt.

– Ugyan már, ezt csak kitalálja, de hogy kanálisbolond, az biztos. Látad, vízrajzi térképekkel aggatta tele a szobáját, a Ligeti-vízimalom műszaki rajzát is úgy berámázta, mint Pichler festményeit.

– Zomborban még eredeti Kiss-rajzokat is talált. Te, nem fantasztikus, hogy foglyul ejtett francia katonákkal kellett megásatni a csatornát? Az egyik képén látni, hogy Spanische Reiterrel voltak bekerítve, belül a katonák korbáccsal hajtották őket, a kerítésen kívül pe-

dig szuronyos strázsa állt. Ha egy szakasz elkészült, a kerítést vitték tovább.

– Csak erőszakkal lehetett rábírní ezeket a fiatal francia forradalmárokat a kemény munkára – szakította félbe Sauert a doktor –, ezért ásták nem kevesebb, mint hat éven át. És ebbe az egészbe Kiss bele is örült. De tudod, hogy rajzait Wagner nem engedte kiállítani, mert ezek a térképek még ma is hadititoknak számítanak?

– Na, jól elkéztünk – mondta a kaszinó elé érve a zsebóráját elővéve Sauer. – Ez a Maléter még majd zokon veszi. Ugye, te olvastál már tőle valamit?

– A verseit meg egy-két novelláját a Haladásban. Jópofa anekdotákat ír, meg nagy Ady-barát. Pichleren kívül neki van levele tőle. Innen a barátságuk is.

Az igazság az volt, hogy Pichler és Maléter barátkozása nem az ú.-i Ady-rendezvényvel kezdődött. Matéter volt az egyik első „méltatója”. Nem műbírálatot írt róla, ehhez gimnazistaként még éretlen volt, de tény, hogy lejegyzett róla egy történetet, amit Székely beprotezsált Boros lapjába, a Haladásba, minden bizonnyal tudat alatt indítva el ezzel Malétert írói pályáján.

Maléter ugyanis néhány barátjával megbeszélte, hogy nyáron fölutaznak Bécsbe az ipartörténeti kiállításra. Székely igazgatónak tetszett a gyerekek kíváncsisága, meg is toldotta vékony zsebpénzüket, de meghagyta, a kiállítás mellett ne csak a Práterben időzzenek, hanem föltétlenül nézék meg a Schönbrunn, az Operát, de látogassák a múzeumokat és a képtárakat is. „Élményeitekről majd dolgozatot írtok” – mondta nekik, ami a gyerekek számára nemcsak szigorú parancs volt, hanem a kapott pénzzel együtt a bizalom jeleként könyvelték el. Azon viszont nagyon meglepődtek, hogy az igazgató tegezte őket, mert ez nem volt szokása. Később aztán észrevették, hogy szünidőben az igazgató minden diákot tegezett, a tanév alatt azonban még véletlenül sem.

Bécsben minden a terv szerint történt, s a dolgozatírás kínzó tudatában utolsóként egy kiállítási termet is meg kellett látogatniuk. Így vették a Monat Galériába. Ezt a képcsarnokot egy műkereskedő tartotta. Az érdekessége az volt, hogy a tulajdonos minden hónapban cserélte a tárlat anyagát, s a beküldött képek egyikét ő maga, minden zsűri nélkül, díjazta is. „A hónap festőjének” a képeit aztán harmincszázalékos feláron kínálta, a hasznot pedig megosztotta a szerzővel.

Maléter beszámolója szerint, amikor beléptek a képtárba, a sok impresszionista merészség, nyers és izmos akt és zavaros allegória közül egy zsánerkép emelkedett ki, s alatta ez a felirat állt: „Ambeste Mo-

natsbild”. Ezt fölírom a füzetembe, gondolta Maléter, s papírt és ceruzát vett elő. A képet is jól megnézte. Egy suszterinas, elbújva valami vashordó mögé, egy félig kész fal tövében szemmel láthatóan titokban cigarettára gyújt. *„Erre úgy megdobbant a szívem – írta Maléter –, mint mikor én akartam rágyújtani az első cigarettára, de apám észrevett, és akkorát csapott rám az ostorával, hogy egyből kihasadt a bőröm.”* Amikor közelebb ment, hogy a festő nevét is lejegyezze, még nagyobb lett a meglepetése. Ugyanis ezt olvasta: Joseph Pichler. A mi Pichlerünk, lelkenedett, és mutogatta a többieknek is.

– Egy bécsi színész festette – magyarázta volna nekik a galérista –, mire Maléter, legalábbis a történet szerint, megmagyarázta neki, hogy nem bécsi az, hanem bácskai, méghozzá az ő városából való. „So, gut” – mondta a tulajdonos, máris odafirkantotta a város nevét a festő neve mellé. *„Úgy éreztem – írta a beszámolójában Maléter –, mintha most egyenesen a történelemben vonultunk volna be.”*

Azt már csak Boros laptulajdonos és nyomdász tudhatta, hogy az ajánlólevélbe Székely igazgató neki személyesen ezt üzenté:

„Egy jelentéktelennek látszó emlék Bécsből, amely azonban a szerzőt a művészi igazság révén oldja föl a gyermekkori bűnbeesés szorongása alól. Városunk tekintélyének emelése szempontjából is fontos.”

– Nem is tudom, hogy német létére hogy lett belőle magyar író – töprengett hangosan Sauer már a sörözőn áthaladva, mire Kovács csak annyit jegyzett meg: – Ezt azért te jobban tudhatnád.

A könyvtárterem ajtajának nyikordulására Maléter, aki éppen egy mondat végére ért, félbeszakította a fölolvast, üdvözlésként biccentett a fejével a két későn érkező felé, amire Kovács doktor egy széles, elnézést kérő mozdulattal válaszolt. A harmadik sorból két hetedikes gimnazista ugrott föl, s állt az ablak mellé, hogy ők leülhessenek. Szabad hely nem volt. Csak miután helyet fogaltak, tolta följebb a kimondottan spicces orrának nyergébe a szemüvegét, köszörülte meg a torát, s folytatta:

„Most a keleti kapuból dübörgött lefelé a víz, az uszály már nem állt partmagasságban, süllyedt ökelme, és szelíden ringva vitte magával a mélybe a drága életet. Egy ingben voltam, kurta nadrágban és mezítláb, talpamat csiklandozta a búzaszem és égette a szurkos hajópadló, ám hűvös lett a fejem körül, a mohás kőpartok közt eltűnt minden, csak egy darabka kék ég csillant már fölöttem, amint sötétedett körülöttem a nedves gabona-koporsó. Szerencsére, egy lépésre tőlem szilárdan terpeszkedett és pipázott a kormányos. Legyőztem szorongásomat, és megpendíttem az árnyékos víz fölött lebegő rémületemet.”

– Te, ez a mi zsilipünkről beszél – súgta oda Kovács Sauernek.

– Valami erdélyi történet lesz, meglátod – válaszolta Sauer.

Maléter, akinek nyurga alakja úgy imbolygott olvasás közben a pódiumon, mint a jegenye, most gyerekes hangra váltva folytatta:

„– *Igaz-e, bácsi, amit hallottam, hogy újévre Isten a Bácskában mind elpusztítja a rossz embereket?*

– *Möglöhet, fiam – pöfögött egykedvűen a hajós –, de nem vagyok bácskai. Szögedi vagyok én. . .*”

Kovácsnak van igaza, restelkedett magában Sauer. Látszik, hogy ő itt született.

„*Elhallgattam. Loccsanva szálltunk alá az iszapos vízi bölcsőben; elől a hús tornácon egy macska nyújtózva ásított, majd a kormányosné is kilesett a rücskös gerendaházból, hogy kívül vált szót az ura.*

– *Hallod-e, asszony, a Bácskában télire istenítélet lösz, elvesznek mind a gonoszok, aszondja ez a gyerök.*

– *Jó, hogy keed nem bácskai! – és elbújt a menyecske a szobába, melynek a tetején volt a kormány. Férfi, asszony, macska, tán még gyerek is van a vízi járművön; furcsa így, egy háztartással, egy egész világgal elsüllyedni, míg végre leér az ember a mélypontig.*

Most kinyílt a keleti kapu, és mi nagy méltósággal siklottunk ki a széles alsó csatornára, ahol majdnem sűrűlődvá úsztunk el egy másik uszály mellett.”

Méghogy újévig minden rossz ember elpusztul, mélázott el egy pillanatra Sauer, mit is akar ezzel mondani? De a következő percben már az jutott eszébe, hogy estére Pichlerhez hivatalos. De miért történt ez a meghívás is olyan titokzatosan? És ki lesz még ott? Ez a Pichler-féle dolog is olyan zavaros, mint ez a novella, amelyre nem is igen tudott ráhangolódni.

„*Isten jónap! kiáltással áttett a zsilipbe befelé rengő uszályba – folytatta az író, amire Sauer fölkapta a fejét, mert úgy tűnt, mintha e köszönés éppen őt ébresztené ábrándozásaiból. – Mint valami csomagot, úgy adott át, ajánlva, a másik kormányosnak:*

– *Ezt a levelibékát emeljétek ki majd a partra, hadd jósoljon! És megint a nyirkos katlanba kerülve, most ujjongani szerettem volna, mert éreztem, hogy a víz emelkedik velem! Megbátorodtam erre a fölszállásra, és szót kezdtem az új dereglye kapitányával is, ahogy az utasok szoktak:*

– *Mondja, jó ember maga?*

– *Mármint hogy én, fiam? Kitűnő ember vagyok én, mégpedig bajai!*

– *Szóval bácskai? No, ha kitűnő ember, akkor meghagyja Isten az újévi végítéletkor! Megmarad!*

– *Meg, fiam, megmaradok. . .*”

– Magnak, szoktam mondani a haláltól rémüldöző betegeimnek – súgta Kovács doktor a szomszédjának, de gyorsan elhallgatott.

„. . . megmaradok jóval szegényebbnek, mint itt a sleppen az egerek – és mosoly nélkül nézett rám a zord hajós.

De én nem engedtem a szívemre a zord keserűséget, mert fölfelé mentünk, és tárgult a mennybolt fölöttünk. Mindjárt partra lépek, fél óra alatt ki a sírból, feltámadok.”

Maléter itt úgy ejtette a hangját, mintha vége lenne a történetnek, mire Veér azon nyomban tapsolni kezdett, azt érezve, hogy ez a végszó egyenesen neki, a lelkiatyának szól. Fölzúgott a terem, de gyorsan el is csendesedett, mert Maléter hosszú vékony mutatóujjával, akárcsak egy karmesteri pálcával, intett csendet, s folytatta, de Sauertől folytathatta, mert az ő gondolatai már otthon jártak. A sírról meg a feltámadásról neki most a felesége jutott eszébe. Nehogy tüdőgyulladás legyen. Meg ez a csúnya megfázás a szülést is elkomplikálhatja. Maga előtt látta Aranka pillantását is, amely Kovács doktorra nézve kérdezte: „Lázam nem hat ki a kicsi egészségére?” S ekkor mintha Kovács is zavarba jött volna, egy pillanatra csak, de nyugtalanság ült ki az arcára, s mintha idegesen kezdte volna tekergetni sztetoszkópja gumicsövét, újra s újra nekitámasztva a hallgatót felesége hátának, végigjárva azt az izzadt márványfalat a vállperectől a vesemedencéig, majd elől mindkét mell tájékát, sőt a duzzadt hason is végigpásztázott, mert mintha mindenünnen vészes hangok és zörejek érkeztek volna. Aggódott. Hogy elhárítsa aggasztó gondolatait, megpróbált figyelni, de ez nemigen ment, csak a falon hintázó árnyat látta, amit a pódium kis reflektora vetített oda az íróról, akár egy szellemet. Hang csak akkor jutott ismét a tudatáig, amikor Maléter már ott tartott:

„. . . újesztendő éjszakáján rémes álmom volt: a gonoszok, hogy ne csak ők pusztuljanak el, megnyitották egyszerre mind a két zsilipkaput, és árvíz öntötte el a nagyközséget. Verejtékbe köpülve ébredtem hajnalban, s megtörtén köszöntöttem anyámra a boldog újévet. De mindjárt meg is kérdeztem:

– Mi van a gonoszokkal? Meghaltak mind?

– Meg azok, fiam! Már csak a jók vannak a világon.

Alig vártam, hogy sétálni mehessek. A fagyos kövezeten fáztam és izzadtam egyszerre: mert egyre-másra bukkantam reá halálra kiszemelt rossz embereimre. A tanító úr, de édesanyám is becsapott! Kinek higgyek ezután?

Elégületlenül kötöttem délután korcsolyát, és kiszáguldtam a csatorna zsilipéhez. Vastag jégburok borított mindent, csak a kéreg alatt zúgott vala-

mi másvilági zajjal az örök folyóvíz. Állt a malom. Halálos álmom, dermedt fehér béka ült, körös-körül nem láttam egyetlen rossz embert sem. Egyedül voltam, és nem hittem volna senkinek, hogy ketten vagyunk ott a zsilipnél: egy jó fiú és egy rossz fiú.”

Maléter most teátrálisan meghajolt, jelezve, vége az irodalmi matinének, jöhet a taps. És jött is oly erővel, hogy talán még a por is fölszállt a hosszú kék ágyában fekvő százkötetes Jókairól, a Petőfikről és Vörösmartykról, Goethékről, Schillerekről és Zmajokról, s szállt volna a Révai-lexikonról meg a Tolnai Világtörténelméről is, ha azok történetesen nem üvegezett vitrinben lettek volna. Székely Sándor köszönte meg a kaszinó és a gimnázium nevében a Marosvásárhelyről hazalátogató Maléter Károlynak, hogy „az oly izgalmas adys verseivel és a helyi vonatkozásokat is tartalmazó elbeszélésével hozzájárult a húsvéti ünnepek atmoszférájának emeléséhez”. – Egyúttal tisztes kötelezettségemnek tartom – folytatta – ezen a helyen és ebből az alkalomból fölolvasni a Tekintetes Oktatásügyi Minisztériumból ma érkezett táviratot, amely szerint: „Folyó évi 113. szám alatt kelt előterjesztésre felhívom a t. igazgatóságot, fejezze ki köszönetünket Boros György nyomdatulajdonosnak azon készségéért, hogy a Himnusz és a Szózatot 200 példányban kinyomtatva az ú-i főgimnázium tanuló ifjúságának ajándékozta.” Midőn az idézett táviratot a tisztelt címmel közölni szerencsém van, felhasználom az alkalmat arra is – mondta Székely a pillanathoz illő hangsúllyal –, hogy e nemes ajándékért a köszönetemet a magam nevében és az itt jelenlevők nevében is kifejezzem.

Az újabb taps még el sem ült, Wagner jegyző emelkedett szólásra, aki azt közölte, hogy a Községi Tanács a Tekintetes Egészségügyi Minisztériumnál dr. Kovács Jenő urat a cukorbetegség megfékezése terén végzett sikeres kutatásainak elismeréseként, valamint dr. Sauer Jakab urat, főgimnáziumi tanárt a savanyúvíz feltárásában szerzett érdemeiért országos kitüntetésre terjesztette elő. Balogh kaszinóelnöknek ezek után már csak az maradt hátra, hogy bejelentse: „Tekintettel arra, hogy Székely Sándor úr, főgimnáziumunk megbecsült igazgatója a legközelebbi napokban ünnepi tanári működésének 40. évfordulóját, a kaszinó folyó hó 23. napját tűzte ki ezen ünnepség megrendezésére, amelyre tanártársait, tanítványait és a kaszinó valamennyi tagját egész tisztelettel meghívja. Az ünnepély kezdete délelőtt 10 órakor lesz, befejezését pedig díszebéd követi.”

Az ünneplés azonnal megkezdődött, az emberek a nyilvános elismerésben részesült nyomdász kezét szorongatták, Kovács és Sauer sem győzte fogadni a gratulációkat.

Malétert is természetesen gyűrűbe fogták, s Kochán Alice mindjárt meg is kérdezte tőle, mikor ír regényt a gyerekkoráról.

– Meg kellene írnom, asszonyom – válaszolta –, azt kellene megírnom, hogy tőről metszett kétágú német iparos családjából származom, Zürichből az anyám családja, a Rajna mentéről az apámé. Apámat itt hidegkovácsnak csúfolták, mert kevés munkája volt, és nem tartott segédet. Ő fűjtatott a lábával, és kalapált a kezével. . . Anyám meg mosónő volt, de Shakespeare-t olvasott. Károly nagybátyámról is írni szeretnék regényemben, aki kőműves volt. Innen indult vissza Németországba, de negyvennyolcban megállt Pozsonyban. Éppen akkor, amikor ott Kossuth Lajos tartott beszédet. Erre beállt honvédnek. Isaszegnél sebesült meg. . .

– És azt is meg kellene írnia – vágott a szavába Székely –, hogy a hidegkovács fia hogyan került innen a mi gimnáziumunkból a Pesti Egyetemre, s lett kiváló tanárember, akit a múlt év szeptemberében Vásárhelyre hívtak, a német nyelv és irodalom katedrájára, de. . .

– . . . mégis magyar íróvá lett – fejezte be a mondatát Maléter.

Csak Sauernek tűnt föl, hogy itt mindezt milyen természetesnek veszik. Többször megütközött ő már ezen, de nem tette szóvá. A társadalmi felemelkedés valamiféle hamis zálogaként fogta föl, amivel természetesen nem tudott egyetérteni, de mert erről mintha illetlenség lett volna beszélni, csak Schuch egykori házigazdájával váltott róla szót, aki annak idején megjegyzést tett Pichler „magyarótságára”. Most is eszébe jutott, hogy egyszer Vécsei sem kis malíciával említett valami olyasmit, hogy ez a kanális „miattatok” épült, amiből kiérezte a megvevést is. De mindez csak villámként futott át az agyán.

– Tudják – mondta Maléter –, engem már elneveztek a vidéki lét írójának, de remélem, többre leszek képes. Azt szeretném bebizonyítani, hogy nincsenek kisebb és nagyobb kultúrák.

Erre Székely Sándor az egyet nem értés jeléül kissé összeráncolta a homlokát, de az iménti dicsérő szavak után nem kívánta cáfolni, viszont Stein tanár, aki német származása ellenére magyarságában mindenki fölé kívánt nőni, vitába szállt az íróval:

– Azért meg kell engednie, fiatal barátom, hogy bár a német civilizált nép, az államfenntartásban és a kormányzásban leggyakorlottabb a magyar.

– Nem tudom, hogy ilyen kérdés eldönthető-e, de ha magamból indulok ki: itt vagyok magyar írónak és származásra németnek, de aligha van itt közülük bárki is, aki jobban szeretné nálam a szerb dalt. De mondok egy meggyőzőbb példát. Itt láttam a nagy Jókai-sorozatot. Ta-

lán ő szerette legjobban a román népet, mégis a legnépszerűbb magyar író.

– Ami az átplántálódást illeti – vágott most közbe Sauer –, ebben nem hiszek. Még az állati mimikri sem találó arra, ami velünk történik. Mert a legkevésbé ösztönös jelenség az átnemzetiesedés.

– Igaza van – vette át a szót Maléter. – Ez a legáltalánosabb emberi funkciók egyike, amelyre a föld humánuma figyelmeztet: mindannyian egyek vagyunk, egymás változatai. Flachs úr Jehovára és Jupiterre szokott esküdni tréfásan.

– Én meg azt mondom – szólt most közbe Pichler –, bár egymástól nagyon idegen hangzású a Gott, az Isten, a Bog és az Allah, de micso-da istentelenség volna egyik megnevezést kisebb tartalmúnak hinni, mint a másikat. Európában, uraim és hölgyeim – a sorrend összekeverése miatt elnéző tekintetet vetve Kochán Alice-ék felé fordult –, az jelenti a kultúrát, hogy ennyiféle istenséggel megférnek egymás mellett a legkülönbözőbb emberek. Sosem értettem a politikához, de tudom, hogy Európában, e fajtákat kavargató üstben csak egyetlen kritérium van az ember hovatarozására nézve: az ember szabad akarata. Mindenki tudja, miért akar német, magyar, román vagy szerb lenni. . .

– Így vélem magam is – mondta Maléter.

– Azt akartam még elmesélni – folytatta a festő –, nemrégiben Fiumében járva találkoztam egy ügyvéddel. . .

Ha történetesen közelebb van hozzá, Alice biztosan bokán rúgja, de mert nem volt, így hirtelen támadt zavarában csak a zsebkendőjét kapta elő. Lelki forrását Sauer azonnal felfedezte, még csodálkozott is, mi történhetett Pichler és Kochánné között, az utóbbi időben mintha nem lenne olyan meghitt a viszonyuk.

– . . szóval ez az ügyvéd ízig-vérig horvát volt, olyannyira, hogy arra is rávett bennünket – szándékosan nem nézett az asszonyra –, nézzük meg Ivo Vojnović gróf Napraforgós hölgy című grand guignolját a színházban. Értelmi kíváncsisága azonban németre vallott, míg romantikája olasz volt, gondolkodásának fürgesége, szikrája és enyhe sznobizmus pedig zsidós maradt.

Ha történetesen jelen van Weis igazgató, nyilván lett volna most egy-két szava a festőhöz, de mert őt az irodalmi rendezvények nem érdekelték, meg egy kicsit rangon alulinak is tartotta, hogy fiatal, számára ismeretlen író hallgasson, el sem jött.

– Ez az ember – folytatta Pichler – a magyarságtól sem zárkózott el, bár egyfolytában hangoztatta, hogy műveltségének bölcsője közelebb rögött Nyugat-Európa-hoz, mint a mai magyaroké. Hát ilyenek va-

gyunk. S ezt kell elfogadnunk. Mert ha nem, akkor, sajnos, minden lehetséges.

Az esti találka meghívottjai érezték, hogy ez a példálózás már valaminek a bevezetője. Csak azt nem tudták pontosan, minek.

– Na, akkor a beszélgetést a sörözőben is folytathatjuk – szakította félbe a társalgókat a kaszinó elnöke, s indultak is kifelé. Ekkor, mintha csak forgószerűen hozta volna, ismét Maléter mellé sodródott Kochánné, s már kérdezte is, hogy van megelégedve a vásárhelyi állásával.

– Nagyon tetszik.

– Szeretném, ha erről nekem bővebben beszélne, mindig is érdekeltek az erdélyiek.

– Ó, asszonyom, nagyon szívesen mesélnék, de ma este más kötelezettségem is van még, két nap múlva meg vissza kell utaznom.

– Akkor holnap. . . ebédre várjuk önt, tizenegy órára házuk előtt lesz a kocsink. A lányom majd gondoskodik magáról.

Sauer, akinek annak idején nemegyszer volt már része ilyen meghívásban, rögtön értette az asszony szándékát, de ez most hidegen hagyta, mert sok egyéb gondja volt. Örült ugyan a váratlan kitüntetési javaslatnak, de az otthoni dolgokra gondolt, meg az esti látogatás motoszka az agyában. Búcsúzásakor azonban még hallotta Alice-t, amint megkérdezi: ismeri-e Lenau sásdalait, mire Maléter fönnhangon kezdte: „Durch die tiefste Seele geht mir ein süßes Deingedenken, wie ein stilles Nachtgebet.”

– Így csak a boldog szerelem imádkozhat – tette hozzá Alice nevetve.

Este Pichler és a felesége a vendégeket a nyitott teraszon, gyertyafénynél várta. Háromágú gyertyatartó állt a kerti asztalon, semmi egyéb. Kabátban ültek a fonott székekben, mert hűvös volt. Sauer, aki időközben hazament, sőt betért a kertészhez virágért, utolsónak érkezett. Miután csak ismerős arcok voltak, mindjárt elmesélte, mit látott:

– Egy hatalmas virágkosarat készített a Horák, tizenkét kálából és háromszázhatvanöt szál gyöngyvirágból. Gyönyörű masni is volt a kosár fülén, meg tele színes szalaggal, s a kertész csak úgy lelkendezett, hogy ilyen szépet már rég nem csinált. Eljegyzésre kell, volt meggyőződve a virágárus, s büszke, hogy a szabadkai vőlegény egészen ide utazott érte. Épp akkor, amikor az én ciklámenomat csomagolta, érkezett meg a „vőlegény”, fiákerrel, természetesen. A Horákné meg, kíváncsiságból is, természetesen, meg mert az illem így kívánta, megkérdezte, ki a boldog menyasszony, mire az a nagydarab legényember, tudjátok, mit válaszolt? „Nem eljegyzésre kell a kosár! Szakítani megyek vele!” S

már vitte is azt a nagy garabolyt, ami akkora volt, mint egy páva.

– Na ne viccelj már – mondta erre Vécsei mérnök.

– Csak láttátok volna a kertészék arcát! Úgy elsötétült bennük minden, mint egy lezsaluzott szobában. Panaszkodtak is aztán, hogy egész délután drótozták a virágot, az üvegházban meg minden most sarjadó aszparáguszt levágtak, mert biztosak voltak benne, hogy grófi vagy bárói eljegyzésre kell. Az asszony meg volt győződve róla, hogy a Vojnickéhez, mert ott van eladó lány.

Jót nevettek ezen a mesén, még megjegyezték, hogy nagyon szépen dolgozik az öreg Horák, nem véletlen, hogy már díjat is nyert egy bécsi majd egy pétervári vilákiállításon is, de aztán erről több szó nem esett, mert Pichler a műterem felé indult, onnan pedig föl, az emeleti – ahogyan ő nevezte – szeparéba. Fönt csak az olvasólámpa világított, a festőállvány melletti asztalkán földgömb, iskolai körző, vonalzó. Sauer azt gondolta, mindez a gimnáziumból került ide, szakasztott olyan volt, mint az iskoláé. Csak nem Székelytől kérte kölcsön? A fal melletti otománra ültette őket a házigazda, amely a képekről ismert rombuszmintázatú durva szőtesssel volt letakarva.

– Más nem jön? – kérdezte Kovács doktor Pichlertől, csak azért, hogy megtörje ezt a különös csendet, amely őt első gyónásának izgalmaival és sejtelmességével töltötte el. Valóban, mintha egy freskóval díszített kápolnában ültek volna. Sauer csak most vette észre, hogy a festőállványon és mellette félig kész fűzfák sorakoznak. Már festi a képeinket.

– Majd meglátjátok – válaszolta Pichler, de mielőtt bármit is kérdezhettek, előbb én beszélek.

Erre az intésre az orvos feszelegni kezdett a szűk pamlagon, nem azért, mert több helyet akart csinálni magának, hanem mert fonáknak érezte a szituációt, amikor nem ő diagnosztizál.

– Hármatok esetében a szavazáskor csak fehér golyók jelentek meg, s ennek értelmében a Nagymester elrendelte beiktatásokat. Így tehát a napokban a zombori páholyban testvéreinkké fogadunk és inasokká avatunk benneteket, ha meg nem gondoltátok magatokat.

Csönd volt, csak a falióra ketyegett. Azt, hogy Pichler tette meg a javaslatot a fölvetelükre, mindhárman tudták, hisz külön-külön ugyan, de megbeszélték már, viszont hogy ki volt a másik javaslattevő, ezt nem tudták. Megkérdezni pedig talán nem is szabad. Ha élne még Türr István, bizonyára ő lehetett volna, tanakodott Vécsei, hiszen személyes ismeretségben állottak, de hát ő már vagy öt éve nincs. Kovács doktornak is volt tippje, Pólya Jenő évfolyamtársára gondolt, aki ismert or-

vosprofesszor lett, s tud is a kísérletről. Róla már hallotta, hogy páholytag. Csak Sauer nem sejtette, ki lehetett a pártfogója. És vajon milyen fokozata lehet ennek a Pepinek? Mesternek képzelték, mi másnak. Még Weis is, akinek pedig számos megbízható információja volt mindenkiről, úgy vélte, mesterral van dolga. Meg is környékezte Pichlert tagsági ügyben, de a pesti Podmaniczky utcai rejtélyes házban minden gyorsan kiderült, így az is, hogy egyszer már kapott három fekete golyót. Egy tudományos kísérlet megghiúsítási terve miatt pecsételődött meg szabdkőműves sorsa.

– Legalapvetőbb elvünk és eszménk a szabadság, az egyenlőség és a testvériség – magyarázta Pichler, mindjárt hozzátéve, olyan szigorú elv ez, hogy például XVI. Lajos is inkább az életét adta érte, mintsem megtagadta volna. – Zárt szervezet vagyunk, de tudnotok kell, nem az a lényeg, hogy valaki „ezüstkanállal született-e”, hanem munkájával hozzájárult-e az egyetemes emberi értékek gyarapításához.

Ezekre a nagy szavakra valami kellemes érzés bizsergett mindhárunkban, bár úgy gubbasztottak ott az ócska ottománon, mint az ázott verebek.

– A munka, az alkotás tisztelete, a fokozatosan szerzett tudás megbecsülése a célunk, de az etnikai tudat megőrzése, a liberalizmus, a tolerancia, a szabadgondolkodás. . .

Sauer majdnem tapsolni kezdett, de a mozdulatát észrevéve Pichler gyorsan tudatta velük, hogy a szervezet nem politikai, nem is vallási.

– Ezt is nagyon meg kell jegyeznetek. Mindenki lehet vallásos, függetlenül attól, hogy az Őszövetség teremtetőjét tagadjuk, de a materializmusunk sem végleges.

Az andersoni alkotmányról is beszélt Pichler, amely azt írja elő, hogy a páholytagoknak teljes szabadságukban áll a politikai és a közéleti tevékenység, de az intézmény nem jelenik meg a közélet porondján.

Akkor mégis igaz lehet, hogy a Világ a szabdkőművesek lapja, jutott eszébe Sauernek, mert amit itt eddig hallott, valahogy rímelt mindazzal, amit ebből az újságból kiolvasott. Ott bukkant egyszer Hajnóczy-nak arra a mondására, hogy minden titkos társaságnál az történik, hogy azok, akik nem tartoznak hozzá, a függöny mögött többet sejtene, mint ami a valóságban történik, és százakat, sőt ezreket képzelnek oda, ahol tizen sincsenek.

Pichler már a fölvételi szertartásnál tartott, amikor lépések hallatszottak a falépcsőn. Pichler ajtót nyitott, lenézett, és folytatta:

– Az avatandót két mester a páholyház egy félhomályos szobájába, az elmélkedés termébe vezeti be.

Épp ekkor, mint egy időzített bomba, robbant be Maléter, akire mindhárman úgy néztek, mint a mesterek egyikére, életük végéig fenntartva azt a szilárd meggyőződésüket, hogy ő valóban mester, holott nem volt az.

– Szóval, ekkor majd bekötik a szemeteket – tért át Pichler ismét a többes második személyére –, bal lábatokat és karokat lemeztelenítik, s jobb kezeteket szíveteken tartva elindultok a szentélyhez vezető úton. Minden nálatok levő fémtárgyat leraktok, így vetitek le magatokról világi előítéleteiteket, hogy tisztán álljatok a tanok befogadására. A szabadkőművesek ugyanis a „világosság tanai” szerint építkeznek! Mindezt csak vázlatosan mondtam el, talán még csak annyit, hogy a szertartás befejező részében a keresőt, tehát benneteket is koporsóba fektetnek, ezzel temetitek el korábbi életeteket, s abból kilépve, szabadkőművesként kezdtek új életet. Ennek az ősi szertartásnak, ami ma már valóban nevetségesnek is tűnhet, irodalmiasított változatát hallottuk ma délután – amire Maléter egy kicsit meghajolt, s mintegy végszóra, folytatta:

– Megérteni a szabadkőművességet annyit jelent, mint megérteni a szimbólumokat. Ezért a sok látszólagos hókuszpókusz. Ez adja meg különben a titokzatosság jellegét. A szimbólumoknak valóban hihetetlenül gazdag és komplikált rendszerük van. Minden címer, ugye, egy szimbólum, mesterségünk, családunk, nemességünk, zászlónk, országunk, egyesületünk. . . De szimbólum minden vállpánt, csillag, sapkárózsa, uniformizált emberek: a tábornoktól a bakterig. És szimbólum – most egy meredek példát mondok – az útszéli fészület éppúgy, mint a horoszkóp ábrái vagy a cigány kártya. De még a pecsétgyűrű, a nyaklánc érme, a zsebóra lánc is. És minden ember visel valamiféle jelvényt, amely szimbóluma pártjának, klubjának, szeretőjének vagy megtett utazásainak, sőt vágyainak is. Ezer és ezer jelkép van, s mindegyik mögött valami tartalom, a legegyszerűbbektől, mint amilyen egy útszéli tábla vagy mondjuk, egy borbélytányér, egészen a filozófiai tartalmúakig, mint amilyenek a művészeti irányzatok, például.

– A stílusok sem mások, mint szimbólumok – ragadta vissza a szót Pichler –, a román stílus az erőt, a gót az átszellemültséget, a fölfelé törést, a barokk a fellengzős szellemet szimbolizálja. De mondjak még valamit? És akkor akár be is fejezhetjük, a szimbólumok az egyetlen dolog a világon, ami csak az ember tulajdona!

– Nono – horkant föl erre Kovács doktor, a nyelv, a technika. . .

– Akkor álljunk meg mindjárt. Azt mondod, a nyelv használata. Az állatok is beszélnek a maguk nyelvén, a technika primitív fokát pedig

elsajátítja állat, madár egyaránt. Gondolatok csak a fészekrakásra.

– De a vallás, az már csak a miénk – bátorodott föl Vécsei – ne akard azt mondani, hogy van vallásos állat és növény is.

– Nem ismerjük eléggé az állatok lelkivilágát, de tudunk valami mást, azt, hogy egyes néptörzsek nem is tudnak a vallásról. De azért mégis emberek.

– És hogy állunk, vajon, a számok világával vagy akár a zenével – jött most indulatba Sauer is, mert fenntartás nélkül nem tudta elfogadni a tételt, miszerint csak a szimbólumok különböztetnék meg az embert minden mástól.

– Na, hogy állunk velük? Számolni még az állat is tud, a kutya például nem az ösztöneivel érzi meg, hány kölyke van, de ha leírom, hogy 3 vagy 7, mit tettem, szimbólumot használtam, ha pedig énekelek, ugyancsak szimbólumot továbbítok, hangszimbólumot, akárcsak betűket írnék, fát rajzolnék, templomot építenék.

Sarokba voltak szorítva az inasok, mintha csak Maléter apjának nagy satujában lettek volna, mozdulni sem bírtak, hiába próbálkoztak a természettan, az orvostudomány vagy a pszichológia bármely ágával, egyszerűen nem ment, be kellett látniuk, a szimbólumelmélet nagyon is ki van dolgozva, akár egy nemesen megformált mestermunka.

– Ha nincs több kérdés, akkor még azt jegyezzétek meg – mondta végezetül Pichler –, a szabadkőművesség soha senkit nem akar erőszakkal meggyőzni a saját igazáról, csak egyért küzd: a szabadgondolkodásért. Láthatátok, az indulatokat könnyen lángra lehet lobbantani, mi is itt már majdnem összevesztünk, de a dolgunk: eljutni a saját igazságunkig. Ez tarthat bennünket össze, s erre az összetartásra nagy szükség van, s nyilván lesz is.

Mint ahogy érkezéskor, távozáskor sem tartottak együtt. A kaszinó, majd pedig a kertészék háza előtt elhaladva Sauernek ismét eszébe jutott az a nagy és szép virágkosár, de az is, hogy Aranka nagyon furcsán nézett rá, amikor megmondta neki, hogy Pichlerékhez megy, mert a Pepi beszélni szeretne vele. Mintha ekkor zavarossá vált volna a tekintete, amellyel talán azt akarta neki mondani, hogy ne menjen. Megsejtette volna, miért megy? Vagy azt akarta, maradjon a betegágya mellett?

Hogy már mintegy tizenkétezer lennének – töprengett –, együvé tartozók?

Amikor a vendégek távoztak, Pichler a lámpa fölé hajolt, rutinosan

vázolta a három ázott verebet, majd tiszta papírt vett elő, tollat, tust, és írni kezdett:

Kedves Alice!

Az utóbbi hetekben irántam tanúsított magatartásán töprengek, és nem tudom, sokévi barátságunk alatt kialakult kapcsolatunk miért hűti le. Ön nagyon jól tudja, hogy betegségemben is maga a támaszom. S immár egyetlen, akiben igazán bízhatok. Körutunkról visszatérve szexuálisan is ismét erősnek érzem magam, de az ön tartózkodása, hogy ne mondjam, elutasítása, úgy érzem, e tekintetben is kihat rám. Nem is beszélve a munkámról. Az utóbbi időben nem érdeklődik festményeim iránt, sőt azt üzen-te, hogy a szarajevói sorozatomra sem kíváncsi, majd csak a kiállításon te-kinti meg. Pedig nekem szükségem van az ön ítéletére, mielőtt ezt a tár-la-tot megrendezném. Azt kívánnám, értékelje munkámat, mert csak az ön ítélete alapján tudok rajtuk esetleg korrigálni. Emlékezzen vissza, én Vil-lachban meséltem magának arról, hogy képeim miben különböznek más festőkétől. Úgy vélem, festményeim alapértéke a ritmus, amely a formák fölépítésében, a színek kompozíciójában és a vonalak szintézisében nyilván-nul meg. Sajátos jellege pedig az én egyéni elrendezésemtől függ. Mondtam azt is, és remélem, ezt meg is értette, hogy a laikus sohasem lehet irányadó a művészetben, mert az igazi művész képtelen meggyőződése ellen csele-kedni, engedményt tenni. A kompromisszum csak a politikusok dolga.

Mindezt azért írom, mert hallottam, hogy a bábjátékomat nagyon silány-nak ítélte meg. Én ezt önnek elismerem, de én nem vagyok és nem is aka-rok költő lenni, mert ahhoz nincs elég tehetségem. Nekem ehhez elég volt elolvasnom néhány Ady-verset, hogy rádöbbenjek. Ha tehát verset, szinda-rabot írok, vagy zenét komponálok, nem teszek mást, mint kacérkodom ezekkel a műfajokkal, s pusztá szórakozásból teszem, mert ez irányban is feszül bennem valami, de ha festek vagy szobrászkodom, akkor nincs ke-gyelem! És éppen ez a problémám, hogy most már az ön segítsége nélkül – s különösen így, betegen – nem tudok dolgozni. Maga pedig elutasít! Ne te-gye ezt velem! A múltkor is, amikor itt járt a nőegylet teadélutánján, s ko-csival magával vitt, azt hittem, ismét eljött a pillanat, amikor megérezte, nekünk szükségünk van egymásra. Emlékezzen vissza, a kocsiban még a kezemet is megfogta, aztán meg egyszerűen kiszállt, a kocsist meg utasítot-ta, vigyen vissza a városba. Az ilyen találkozások lelkileg nagyon megvisel-nek. Arra kellett gondolnom, hogy ha nem hagyja magát szeretni, akkor talán magára a szeretetre sincs szüksége.

A mai irodalmi délutánon is szinte került a tekintetemet. Higgye el, nem volt könnyű búcsúszó nélkül elmennem, még akkor sem, ha ezúttal

nemes kötelezettség hívott is, olyan, amiről eskü alatt kell hallgatnom, ezért ne is kérdezze, mi volt. De higgye el, most is szívesebben mentem volna el magával.

Kérem, válaszoljon a levelemre, mert egy hét múlva föl kell utaznom Pestre, hogy újabb kiállításom megbeszéljem, de szeretném, ha addig megtekintené képeimet. A szarajevói sorozatomat, természetesen. Biztos vagyok abban, hogy hatalmas sikerem lesz. A Művészház három nagy termet fog adni.

Közölni szeretném magával azt is, hogy még a nyár előtt valószínűleg Szabadkára távozom. A Városi Tanács ugyanis értesített, hogy komoly fontolóra vette tervemet, és még a nyáron meg kívánja nyitni az általam elképzelt művésztelepet. Nagyon szeretném, ha oda is kijönne, művészek között lenne, hogy lássák, milyen művészetpártoló barátaim vannak. A kolóniára való elképzeléseimet is el szeretném mondani, bár bizonyára elolvasta írásomat a Bácskai Hírlapban. Őszintén megmondom, számítok arra is, hogy mecenálni fogja a telepet.

Nagyon kérem, vizsgálja fölül irántam való viszonyát. Ha elfogadható érveket hoz föl, én hajlandó leszek minden érzelmemet félretenni.

Igaz barátsággal üdvözlöm:

Pepi

Üi. A Luther-szobrot már említeni sem merem. Ha minden amiatt volna, hát arról is lemondok, de magáról soha!

P.

Leragasztotta a borítékot, kis reflektorlámpát gyújtott, a terpentines-üvegek közül kivette azt, amelyikben a pálinkát tartotta. Két-három korty szaladt le egymás után, s pillanatokon belül egy érezte, mintha egy vérvörös csíkot húztak volna egészen a köldökéig. Ezt a csíkot azonnal átvitte a vászonra. Villám a fűzesben, ez lehetne a címe – gondolta.

(Befejező része a következő számunkban)